

821.161.2
Л22

О. ЛАН

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

О. Лан

ВИБРАНІ
ПОЕЗІЇ

ЧЕРКАСИ
"СІЯЧ"
1997

ББК 84 Ук.7

Л 38

М 4702640202-564 без оголош.
97

ISBN 966-564-105-0

Це перше після 1930 року перевидання творів талановитого українського поета О.Лана /К.Ю.Коршака/ /1897–1937/, який став жертвою сталінського режиму.

Твори О.Лана відзначаються багатством тем, інтонацій, тонким ліризмом, високою поетичною майстерністю.

Видання розраховане на широке коло читачів.

Упорядник та автор передмови – В.Т.Поліщук
Редактор С.П.Левченко

Спонсор видання – Городищенська районна державна
адміністрація

© О. Лан, 1997

"Я бачу ціль, хоча й дійти не можу..."

До 100-річчя з дня народження поета О.Лана
/К.Ю.Коршака/

Винесений у заголовок рядок одної з поезій О.Лана видається нам досить символічним і багатозначним, як з огляду на долю поета, так і щодо його творчого обдарування. Безперечно поетичне обдарування було, однак, не таким потужним, як у деяких "солістів" поетичного оркестру 20-х, і не дозволило, як побачимо нижче, витворити в ліриці щось абсолютно неповторне, хоч, можливо, поет інтуїтивно й відчував мистецькі "цілі". Якщо ж у слово "ціль" вкладати ідеологічний зміст (скажімо, незабутнє "Наша мета - комунізм"), то фраза прочитується підозріло неоднозначно чи виявляє масові "фатаморгани" видава на "одній шостій" земної кулі у 20-60-х роках, котрі приверзлися й О. Ланові. Коли ж зважити на трагічний фінал життя поета, тоді рядок лунає моторошно пророче.

Та передовсім належить розібратися з деякими біографічними відомостями, бо навколо імені і псевдоніму поета, деяких віх життя назбиралося чимало недоречностей, що їх тільки зараз можна з'ясувати.* Так, скажімо, в "Некрополі України" М.Кутинського про О.Лана /К.Ю.Коршака/ подається дві статті /як про двох різних людей/, ім'я псевдоніму "доточується" до справжнього прізвища й виходить "Олександр Коршак". Там же помилково твердиться, що поет "в УРЕ не представлений". Це зовсім легко заперечити. Письменницький реєстр 1988 року теж пише про "Олександра Коршака". Відтак маємо твердо зазначити, що був поет Кирило Юхимович Коршак, який обрав собі псевдонім "О.Лан". Саме так, "О.Лан", а не "Олександр Лан", як це

---

* Автор статті висловлює щирі вдячність працівникові держархіву СБУ (м.Київ) О.Лошицькому та працівникові Черкаського обласного держархіву С.Кривенку за допомогу у з'ясуванні даних біографії О.Лана.

незрідка пишеться. Відомо, що вносити корективи до обраного автором псевдоніму не можна, бо то вже порушення "де-факто". Ситуація схожа з "О.Олесем" та "О.Ольжичем", яких теж всупереч їх авторській волі часто-густо називають Олександром Олесем чи Олегом Ольжичем, "схрещуючи" номінативи справжнього імені і псевдоніму. На всіх же збірках нашого поета, над віршами в журналах видрукувано "О.Лан" і не інакше.

Що ж до імені, то Кирило Коршак в усному спілкуванні називався Олександром, бо власне ім'я, як пригадують очевидці, вважав не надто милозвучним.

Досі лишалися невизначеності з датою і місцем народження. Як свідчать документи, народився К.Коршак 12 травня 1897 року в с.Дирдино (Дирдин Хутір) біля містечка Городища в бідняцькій сільській родині Юхима Арсенійовича та Дарини Іванівни Коршаків. У Дирдиному церкви не було, тому й охрестили хлопчика в Преображенській церкві Городища. Звідси й пішов різнобій у визначенні місця народження: Дирдино - Городище.

Освітні шаблі здібного хлопчика виявилися доволі традиційними: церковно-приходська школа в рідному селі, далі - Спаська школа в Городищі і Черкаська вчительська семінарія, яку закінчив 1918 року, одержавши фах учителя. Хоч роки змужніння і громадянського становлення припали у Кирила Коршака на бурхливий час відомих соціальних зрушень, якихось відомостей про політичні пристрасті молодого вчителя не маємо. Скоріше за все він помірковано ставився до навколишніх збурень, віддаючи перевагу прагматичному здобуванню "шматка хліба" учительським ремеслом (послідовно - у Дирдиному, Млієві, Балаклєї) та не цураючись і хліборобства. Тим паче, що на той час помер батько, і Кирилові довелося клопотатися домашнім господарством. Не пристав він і до жодної з партій, лишившись позапартійним навіть у ті роки, коли для літератора (тим паче з "Плуга" чи ВУСППу) це видавалося ледь не підозрілим, а для вченого-історика й поготові.

Початок літературних виступів К.Коршака випав на першу половину 20-х років, коли стали з'являтися різні лі-

тературні групи, об'єднання. Природно, що поет із питомим селянським корінням пристав до спілки селянських письменників "Плуг", філія якого організувалася і в Черкасах. Та й обраний псевдонім - "О.Лан" - зримо засвідчував соціальні й ідейно-естетичні орієнтири молодого поета. Разом з іншими черкаськими плужанами О.Лан проводив немало культосвітню роботу, виступав з читаннями власних поезій і досить активно друкувався. Варто зауважити, що молодому поетові відкрили свої сторінки більшість із численних журналів 20-х років, і не тільки вузькогрупових ("Плуг", "Гарт", "Молодняк..."), але й універсальніших - "Нова громада", "Червоний шлях" чи рафіновано-вимогливий з погляду літературного - "Життя і революція". Не обходила увагою Ланових поезій і тодішня критика.

Важливим етапом творчого зростання О.Лана стали роки його навчання на історичному факультеті в Київському ІНО (1925-1929). Окрім студювання власне історичних дисциплін молодий поет поринув у літературне й науково-громадське життя, виявивши неабиякі дослідницькі здібності. Зокрема, він став слухачем літературного семінару підвищеного типу та членом правління ГУКУСу (гуртка культури українського слова), керованими відомим ученим і поетом-неокласиком Миколою Зеровим. Авторитетний літературознавець з українського зарубіжжя Григорій Костюк пригадує: "Основна увага Миколи Костьовича, а з ним і Павла Петровича Филиповича була зосереджена на праці літературного семінару підвищеного типу. Думаю, що й ідея заснування цього семінару належить їм обом. У члени семінару приймалися тільки студенти з 3-го і 4-го курсів інституту, або ті, що його закінчили. Кожний студент, що бажав стати членом семінару, мусив подати заяву на ім'я наукової ради інституту. Але кожного такого кандидата наукова рада затверджувала тільки після позитивної оцінки з боку Миколи Костьовича.

Членами семінару, оскільки тепер пригадую, були такі особи: Євген Кирилюк, Іван Теліга, Володимир Покальчук, Олександр Коршак /О.Лан/". Г.Костюк помилково називає Коршака не Кирилом, а Олександром. Вже сама належність до таких поважних наукових зібрань відповідно атестує

О.Лана, пояснюючи до того ж, причини симпатії поета до групи київських неокласиків та їх ідейно-естетичних позицій. Г.Костюк описує також один епізод, коли "Микола Костьович, прийшовши на лекцію й упорядкувавши потрібні для неї матеріали, окинув оком аудиторію, з усмішкою зупинив погляд на Коршаків і без жодної передмови проскандував два останні рядки з його "Пісні" (вірш "Пісня про дві сорочки" - В.П.): "Я хочу, щоб і ти носила сорочку з перкалю". Ми дружньо зааплодували. О.Лан з несподіванки почервонів як рак. А Микола Костьович, ніби між іншим, додав:

— Непогано. Добре. Вдумливо і з серцем.

Ця несподівана позитивна атестація поетичних початків О.Лана його дуже окрилила".

Правда, пізніше, коли розпочнуться репресії, Ланові симпатії до неокласиків та участь в ГУКУСі обернуться вульгарними звинуваченнями, які матимуть фатальний наслідок. Але то буде потім...

Тоді ж, у кінці 20-х, О.Лан натхненно працював. Одна за одною вийшли три його поетичні збірки "Отави косять" /1928/, "Назустріч сонцю" і "Долоні площ" /обидві - 1930/, вже самі назви яких, незужиті, "незабагрянені" - несли помітний відбиток естетики неокласицизму. Паралельно з літературною творчістю (а Лан став пробувати перо і в прозі) К.Коршак активно займається історією, археологією. До речі, жив він у Києві на території Лаври, у т. зв. "музейному містечку", корп. 7, кімн. 7. У 1929 році стає аспірантом Київського історичного музею, пізніше - Археологічного музею ВУАН, редагує журнал "Хроніка археології та мистецтва". Коли ж у 1934 році створюється Інститут історії матеріальної культури, Коршак стає його науковим співробітником, секретарем редакції інституту. З 1934 по 1937 роки неодноразово перебував на розкопках пам'яток Трипільської культури в с. Халеп'я, курганів скіфського періоду поблизу Нікополя. В ці ж роки - науковий консультант Центрального історичного музею. Як бачимо, Кирило Юхимович ставав серйозним ученим, центр ваги його діяльності виразно зміщувався в науку, тим паче, що на літературному "фронті" ортодоксальна більшовицька

критика завдавала йому жорстоких, несправедливих ударів, звинувачувала у численних неіснуючих "гріхах". А рецензія Ол. Метеорного (О.Ведміцького) виявила ознаки брутального політичного доносу. Усе це змусило О.Лана відійти від літературної творчості, принаймні друкуватися як поет він фактично перестав. Невідворотно насувалися похмурі і страшні роки репресій, які не минули й О.Лана.

Звернемося ще раз до спогадів Г.Костюка про О.Лана: "У добу планового удушення села (колективізація) й масового терору він, без сумніву, пішов смертним шляхом переважної більшості української творчої інтелігенції - у тюрми й концетраки, де, мабуть, і загинув. Офіційні радянські довідники тепер подають як дату його смерті, без позначення числа і місяця, 1943 рік. Це той містичний рік, коли раптом почали вмирати всі заарештовані в добу терору діячі літератури, мистецтва і громадського життя". Сарказм Г.Костюка щодо "містичного року" цілком виправданий, як і сумніви у вірогідній смерті О.Лана.

З карної справи поета дізнаємося, що заарештований він був 6 листопада 1937 року (очевидно, ще одне "приурочення" до 20-річчя "Великого Жовтня") як "активний учасник української націоналістичної організації на терористичних позиціях". До болю "класично": і націоналіст, і терорист... Зі справи також видно, що кати не надто утруднювалися: там є матеріал тільки одного допиту і "особисті показання" К.Коршака, фактично - самообмова, яких лицарі "караючого меча" навчилися добиватися (в буквальному розумінні) майстерно. А далі - не менш класичний фінал. 21 грудня 1937 року на закритому засіданні виїзної сесії військової колегії Верховного Суду СРСР за звинуваченнями у статтях 54-8, 54-11 засуджується поет до розстрілу. Наступного ж дня, 22 грудня 1937 року, вирок було виконано. Його вже, мабуть, "присвятили" річниці утворення СРСР.

Рівно через 23 роки, 22 грудня 1960 року (ще одне "приурочення"?) О.Лан (К.Ю.Коршак) подібною ж колегією того ж суду реабілітований "за відсутністю складу злочину"...

Серед строкатого - стилями, ідеями, обдаруваннями - поетичного багатоголосся 20-х років О.Лан був явищем досить помітним і цікавим. Не вів "соло", як уже писалося вище, але й серед останніх не був. Ішов, сказати б, у другій, наступній за явними фаворитами - Тичиною, неокласиками, Бажаном, Плужником та ін. - фаланзі поетів, досить адекватно відбиваючи у власній творчості таке своє місце. Явно небезталанний, схильний скоріше до поступу, аніж до статичного інтерпретування ідей та форм, він, однак, видається, не здатен був цілком вийти з магнетичного кола поетів - "солістів". Незрідка виходив на творчі орбіти то одного, то іншого, випробовував свій таланти і... давав підстави для критичних закидів у шаблоні чи стильовому еkleктизмі. Та при всьому тому навіть критики не могли не відзначити досить високий рівень Ланового обдарування. Г.Костюк у рецензії на першу збірку поезій О.Лана відзначив, що "за дуже малим винятком, на кожному вірші помітна уважна і вправна рука поета". Л.Старинкевич висловила розлогіше, конкретніше: "Шаблон (або традиційність) в поезіях О.Ланових загалом не такої вже низької і дешевої марки, - О.Лан - поет культурний, володіє технікою вірша настільки, що вміє там, де хоче, створити ілюзію високого класицизму, а інколи - боротьби з канонами за певні вільності стилю, вміє відживити виклад сміливим порівнянням, фонетичною фігурою тощо; ідейний зміст багатьох поезій досить значний, щоб урятувати їх від уподібнення до безлічі "віршиків" про се, про те..." А Я.Савченко бачив "перспективною лінією української радянської поезії" ту, що "іде нині через роботу Бажана й Терещенка, Шкурупія, Влизька, - але з певними застереженнями, - Кулика й Лана". Були, звичайно, й інші оцінки, та про них - пізніше і принагідно.

З ранніх поетичних спроб О.Лана було явно помітно, що в літературу входила віковично сільська людина, якій, проте, не чужим було бажання новизни, оновлення. Ліричний герой Ланових поезій, який безперечно перейняв багато авторових рис і почуттів, не соромиться оприлюднювати свої

щирі почуття, якими б сум'ятливими вони не були. Бентега ж і сум'яття нерідко супроводжували ліричного героя, виявляючись у всіх трьох збірках, в різних темах і на різних смислових рівнях.

Виходець із сільських низів О.Лан, особливо на перших порах, ніс свої часто ще з дитинства затаєні болі й образи, які невдовзі несподівано для багатьох отримали "наукове" визначення на кшталт "класового чуття" чи под.

...А попенята очі колять:

— Старча, старча!

— Дивись, коліна драні,

А бриль носив ще, мабуть, дід.

— Ну подождіть же, куцоштані,

Дійду я літ.

Із плином літ ті дитячі болі, очевидно ж, притупилися, поет своє життєве кредо побачив набагато благороднішим, аніж проста помста за давні образи. Правда, кредо те і власне бачення свого місця в поезії й житті оригінальністю явно не відзначалися, бо поетів-сіячів, поетів-ратаїв наша класична поезія знає немало. Однак:

Навколо тисячі таких,

Як я, зерно добірне сіють,

А ниви в долах мовчазних —

В туманах ледве зеленіють.

Наступна еволюція Ланового ліричного героя відбувалася і непослідовно, й неоднозначно. Помітно, що суголосся між його серцем і його розумом було далеко не завжди, він постійно хитався між поняттями "хочу" і "треба", а наслідки такої дизгармонії виразно позначилися і на поетиці, й на ідейній семантиці багатьох віршів. Показово навіть те, що ліричний герой часто виступає і від першої особи - "я", нерідко й "розчиняється" у знеосібленій масі - "ми". Причому, знеосіблений герой виступає, як правило, у віршах ідеологічно, соціально заангажованих. Такий стан героя помітила вже сучасна поетові критика. Особливо допікала за "ідейну невизначеність", "розпливчатість" офіційна "рухома естетика". Нам же сьогодні випадає визначати - і зовсім не від контроверсійних бажань - позитивним те, за що офіційна

критика 30-х буквально таврувала поета. Бо, скажімо, набагато привабливішим, людянішим, і в ідейному, і в художньому зрізі видається ліричний герой, котрий щиро зізнається у своїй непевності, сумнівах, аніж якийсь безапеляційний ортодокс (вірші "Ті дні", "В невідому дорогу" та ін.).

Я не знаю, як там буде.

Але бачиться мені... (тут і далі розрядка наша - В.П.)

Пізніше поет іще ясніше зізнається:

...Я пішов на осліп.

Де блудив?

Куди?

Затоптала осінь

весняні сліди ...

Ой не затоптала!.. Згадали, коли надійшов час, про ту поетову заблуканість...

Але у кінці 20-х на зміну хвилинам ліричної розслабленості й відвертості приходили хвилини завзяття й ентузіазму, котрі, за офіційною доктриною, тільки й мали пройтися весь радянський люд, який став на торовану більшовиками дорогу до щастя. Тільки оптимізм і мажор. "Песимістичні настрої, — починала вже згадану рецензію Л.Старинкевич, — усякі занепадницькі нидіння й мінорні тони — безперечно не співзвучні добі соціалістичного будівництва, високих темпів і ударництва. Мажорно-радісні, бадьорі емоції більш відповідають психологічному станові переможного пролетаріату. Отже — завдання поета — (як і всякого митця, що повинний організувати емоції читачеві у певному напрямі) — полягає, насамперед, в подоланні занепадництва й викликанні життєрадісних почувань.

Виходячи з цих міркувань, доводиться вітати книжку поезій О.Лана, оскільки її пройнято щирим оптимізмом".

Ми не стомились. Ми — бадьорі.

Бо він скликає нас —

Завод, наш дідуган суворий ...

До речі, саме цю "оптимістичну" доктрину, цей "бадьорий мажор" так саркастично висміяв Микола Хвильовий у повісті "Іван Іванович".

Зрештою, подібний "дуалізм" у творчості О.Лана є багатоаспектним, виразно пронизує весь доробок, змушує говорити про поета, як про митця, ідейно-естетичні погляди якого так і лишилися неусталеними чи навіть еkleктичними. Але стверджуємо це просто як факт, без докорів і звинувачень поетові. Тут доцільніше, мабуть, говорити про внутрішню драму О.Лана, а ще — поспівчувати обдарованій людині, якій довелося творити в таку бурхливу й немилосердну добу, людині, чий талант не спромігся піднятися над суєтними пристрастями часу (та й чи міг взагалі зробити це, адже ламалися й могутніші таланти).

І все ж поет О.Лан відбувся. Незважаючи ні на що. Його ліричне обдарування було "запрограмоване" таки ж на оптимізм (природний, а не казенний), на життєлюбність, на світлоносність. Кожна його збірка засвідчує це, так само, як і кожна збірка була кроком поступу вперед: у темах, проблематиці, майстерності.

Безперечно, цьому сприяла творчість чи й безпосередня допомога, поради багатьох поетів, на яких О.Лан орієнтувався, у кого прагнув учитися. Погодьмося з тим, що вибір учителів, — а Ланові їх ніхто не нав'язував, навпаки, наполегливо розраджували в обраних, — сам собою належно характеризує поета. Тичина, Бажан, Терещенко, неокласики — цілком поважний ряд. І хоч поет не уникнув помітних "учительських" впливів, але завжди прагнув уникати примітивних наслідувальних кроків, до запозиченого досвіду вносив щось своє. От і доводилося, скажімо, М.Доленгу визнавати, що "О.Лан теж захоплюється архітектурною лірикою (вірш "Сьогодні" — В.П.), будуючи свою поезію в плані футуризованої неокласики, еднаючи Бажана з Рильським...". Цей же критик у згаданій та інших публікаціях не обходив увагою творів Лана, пишучи, що поет "неокласизує досягнення М.Бажана" (йдеться про вірш "Нічний поворот"), що разом з В.Мисиком і С.Беном "намагається створити своєрідний інтелігентсько-селянський стиль", а з В.Мисиком і Т.Масенком "створити цілий, можна сказати, напрям причервоного неокласицизму". Одразу стільки гріхів чи стільки заслуг?

Так, доводиться говорити не тільки про похвальну стиль-

ову "непосидючість" О.Лана, але і про згадуваний стиль-овий еkleктизм, породжений багатьма обставинами особистісного плану.

Належачи до "Плуга", О.Лан саме в руслі плужанської народницької естетики художньо осмислює історичний час. Пореволюційне Ланове сучасне — то переломний момент між темним минулим і світлим майбутнім. У зображенні минулого автор не бездумний, інколи критичний. Фактично беззастережно приймаючи жовтень 1917-го, О.Лан водночас наділяє його семантично не такими вже й позитивними образними порівняннями: "божевільні дні", "буря навісна", "жах" тощо. І в громадянській війні поет бачить "пожежі, могили, сльози, біль і гнів". Досить часто використовував поет у таких віршах "метеорологічні" образи-символи на позначення соціальних зрушень — бурі, морозу, вітру, віхоли і под; які вже й на час його буття сприймалися зужитими. Та ще полюбляв широковживаний тими ж плужанами чи гартівцями-вуспівцями прийом контрасту в зображенні минулого (звичайно ж, тяжке, погане, темне) і сучасного (радісне, світле). Така виразна полюсність помітно знижувала художній рівень творів, а ще свідчила про нездатність поета глибоко вникнути в суть речей.

Яке щастя, що "вчора" не буде,
Що до "завтра" широкі шляхи !

... минуле — попелом сіріє,
Майбутнє — колосом шумить !

Уміщене між "вчора" і "завтра" сучасне поет бачить небезпроблемним, більше того, знаходить слово докору й бездушному комісарові-чиновнику, який забув стару матір ("Комісарська мати"), і комсомольцям, які засиділись на зборах, а "біля церкви Клекоче хвилею живою Народний вир". Та все ж апологізує його. У такому ж руслі зображує поет тему "світової революції", "войовниче безбожництво", ідею "жити комунією" тощо. Ця частина поетового доробку позначена загостреними класовими акцентами, забарвлена

майже виключно в червоний колір ("А в степу — червоне листя...", "Червоний ранок запалив...", "Червоний колір церкву раниць...", "В степу червона тінь", "Червоне семено" (!?) і т.д.), та ще дуже часто вжито слово-образ "жовтень".

Є в О.Лана і кілька віршів футурологічного, сказати б, змісту ("Тепера тихо в нас", "Скоро жнива", "А нас не буде" та інші). Поет, як і багато його сучасників, випишував свій образ майбутнього. Загалом, цікаво читати ці вірші. Переважно вони породжують співчуття до авторських ілюзій, авторової долі. Хіба не викличе гірку посмішку явно ілюзорна за змістом строфа:

...бо наша праця — не ярмо,
а похід на недолю темну:
ми творимо новітню землю,
і світ новітній куємо !

Інколи, як видно віднині, проривається в автора пророча думка, як у вірші "А нас не буде", інколи виразно звучить ідея жертвності задля "прийдешнього дня", уявлюваного автором досить туманним, але прекрасним:

Я бачу ціль, хоча й дійти не можу.
Та на дорозі сходу в небуття
благословляю юність переможну
і радощі прийдешнього життя !

Загалом же названа "ідеологізована" частина Ланового доробку з погляду художнього є найслабшою. Мовиться це без усякого ідеологічного підтексту. Є в поета низка віршів, де загалом приваблива образна картина буквально руйнується одним чи кількома явно штучними, зайвими тут рядками "ідеологічного" звучання ("Одсвистало стоголосо", "Урожай" та інші).

Сприйнятливий до новизни О.Лан не був байдужим до інших, зокрема, модерних стильових манер. Уважний читач віднайде в нього і символістські ознаки, досить виразно проявилася імпресіоністична манера, особливо в пейзажній

ліриці другої збірки, помітні деякі натяки на експресіонізм (вірш "Місто" та інші). Варто відзначити і набагато яскравішу й соковиту кольористику віршів, писаних з урахуванням стильового модерну.

Безсумнівно, новий етап творчого зростання О.Лана відбувся внаслідок знайомства з поетами-неокласиками, насамперед з М.Зеровим і П.Филиповичем. Звичайно ж, О.Лан не перейняв у повній мірі естетики неокласицизму, та окремі її ознаки виявилися в Лановій творчості досить виразно. Він і до безпосереднього знайомства з неокласиками інтуїтивно відчував питомі "неокласичні" поняття краси, гармонії, виявивши це, зокрема, в ранніх віршах. Скажімо, ще у вірші "Мій сад", написаному 1921 року (до речі, назва промовиста: садом поет називав "неписані сторінки мого минулого життя"), О.Лан проголошував:

Звідціль я вперше ненароком
помітив світову красу...

Аналізуючи в оглядовій статті цей та інші вірші О.Лана, М.Доленго розглядає його цілком у руслі "консервативної поетики" неокласицизму і робить висновок: "О.Лан належить, здається, до пролетарського угруповання (з 1930-го перейшов до ВУСППу — В.П.), — М.Драй-Хмара — неокласик. А де істотна різниця в них щодо стилю чи навіть тематики? Хто з них сучасніший?

Обидва говорять чужими старими словами".

Найбільш "неокласичною" виявилася друга збірка О.Лана "Назустріч сонцю", хоч і в інших неокласична поетика відчувається. Якщо ж визначати, на кого був схожий О.Лан, то слід назвати М.Рильського, П.Филиповича, менше — М.Драй-Хмару. Очевидно, від Рильського і Драй-Хмари — культура пейзажної лірики Лана, її прозорість, інколи — гарний звукопис. Від Филиповича — захоплення сонцем, деякі риси "мускулястого" ліричного героя. Власне саме неокласичної орієнтації твори виявилися кращими в доробку О.Лана. Але і в цих своїх симпатіях поет не був послідовним. Чи виправдовуючись перед критикою, чи піддавшись поширеній

"антинеокласичній" кампанії, О.Лан і свій голос долучив до хору хулителів неокласицизму, написавши вірш "Поезія дозвілля". Виписавши образ "хуторянської вілли" з її сонливо-лінивим побутом, О.Лан закидає:

Весь хутір затонув на дно тугої тиші.
Нудьга — що хоч пиши олександрійські вірші.
.....
в долині лінощів, у ситости садах
текла поезії класичної вода.

Усупереч тій "воді" "прозрілий" поет знаходить новий орієнтир для своєї музи:

А наша стрижена, простоволоса муза
не роздягається з замурзаного блуза, —
тому то й співи наші капають у світ,
немов з трудящого чола гарячий піт.

Але задекларована поетом "зміна віх" йому, як ми знаємо, не допомогла.

Протягом свого не надто тривалого творчого життя О.Лан торкався багатьох тем. Частково про це вже йшлося. Додамо, що чи не найбагатшим у доробку поета є масив пейзажної лірики (у всіх трьох збірках), набагато скупішими є інтимні мотиви ("Любистковий пах", "Дівчина з коромислом", цикл "Межі"). Не цурався поет і проблеми національного ("Шпориші"). Ціла низка віршів позначена філософськими роздумами, найперше — над сенсом і суттю буття людини ("Ненависть і любов", "Не плач над мертвими", "Сніг" та інші).

О, ні! Нехай глухі могили,
Що вкрили нашу довгу путь,
В твоєму серці кращі сили
Зі сну байдужого зведуть.

.....
Заглянь в глибини,
що відкрила

жива наука —
та й збагни: —
чи не на батьківських могилах
бувають молоді сини ?

Та, безперечно, наскрізною, основною проблемою, над якою постійно працював і яку широко втілював у віршах поет, стала проблема людини "на перехресті міста і села". Проблема ця давня, властива фактично для всієї світової літератури, багатоаспектна. В українському письменстві 20-х років зайняла одне з центральних місць, найконцентрованіше, мабуть, виявившись у творчості В.Підмогильного. Правда, до цієї теми в нашій літературі були привнесені відомі ідеологічні акценти у зв'язку з марксісько-ленінською теорією. Вони ж помітно загострили й вульгаризували проблему. Дуже характерна вона і для О.Лана. Б.Корсунська, скажімо, написавши монографію про українську поезію 20-х років, в О.Лана відзначила тільки цю тему.

Означена тема в О.Лана — яскравий показ гострої і болючої драми сільської людини з її віковично усталеним менталітетом, змушеної обставинами (і бажанням —?) ламати генетично сформований стереотип життя.

В полум'ї пожежі
з кров'ю на вустах
ми зламали межі
на своїх хребтах !

У віршах О.Лана кожен знайде багато яскравих рядків про село, про селянина, його працю. Пишучи про це, Лан писав про себе, із себе. Тільки питома сільська людина може написати так:

Отави косять. Синій сум.
Прозора даль, мов чисте лезо.
Верба розчісує косу
І сипле пачоси на плесо.

Тим паче зворушують і дотикають ностальгійні почуття ліричного героя (і автора), його прощання з селом:

... Ловлю на розі тихий подих маю.
Прощай, далекий степовий куток !

А поряд: Тобі, залізне місто,
                          Диктаторе часу,
                          Свою наївну й чисту
                          Закоханість несу !

Та скільки б не писав поет про місто, яких би од не співав, остаточно порвати зі своїм селюцтвом не зміг. Апогеєм осмислення цієї проблеми О.Ланом, апогеєм драми ліричного героя став дуже змістовний і своєрідний формою вірш "Оце мій переліг":

... Коли ж вертаюся назад увечері,
Мій переліг мене розколює надвоє,
Немов клинок іржавий,
Ї я не знаю — хто я? —
Чи робітник, чи селянин.
О, як би поминуть його навіки?
Бо ... чи забуду я його в собі?
Чи він мене розколе остаточно?

Дуже близькою до теми "місто-село", як її своєрідне розгортання, у творчості О.Лана виступає тема урбанізації. Епізодично розпочата у перших двох збірках ("Слово про електрику", "Біла тиша"), тема набуває широкого звучання у третій, з характеристичною назвою — "Долоні площ". Певною мірою О.Лан користується творчим досвідом П.Филиповича, не цурається — особливо у версифікації — практики М.Семенка, В.Поліщука... Урбаністична тема суттєво збагачує і розширює спадщину О.Лана (вірші "Вулиці", "Містечко", "Нічний поворот", "Гетто", "Сьогодні" та інші).

Нарешті, треба сказати і про творчу майстерню поета. Передусім привертає увагу версифікаційне розмаїття творів

О.Лана. Загалом він — явний прихильник класичної версифікаційної техніки, часто досягав справжньої витонченості поетичного малюнка, звукопису. Але не зациклювався на монотоні, моноритмі. Намагався, і досить успішно, урізноманітнювати віршовий рядок, строфу. Ще 1928 року Г.Костюк відзначав "метричну розмаїтість (анapest, хорей, ямб і форма народних дум, ламаний вірш з нахилом до верлібру й ін.), вишукані рими й асонанси". Можна говорити і про жанрову різноманітність творів — ліричні мініатюри, ліро-епос, віршові цикли, поеми.

Власне, і в цих аспектах О.Лан залишався на рівні своїх можливостей: були успіхи, були й невдачі.

... При всіх названих і неназваних плюсах-мінусах творчості ще раз твердимо: поет О.Лан відбувся. Звісно, будь у поета більш-менш нормальні можливості творити, він міг би зростати й зростати. Але...

Та, думається, йому і так вдалося, кажучи його ж словами, **"вирізьбить на камені часу своєї правди вогняну красу"**.

Володимир Поліщук,
кандидат філологічних наук.

ТІ ДНІ

Я не знаю, як там буде,
Що зустрінеться мені...
Але серце не забуде
Ті вихрасті дні.

... Переплутались дороги
Заблудив якийсь патруль
В дивних співах перемоги
І в дзижчанні куль.

А в степу – червоне листя
Вітер стеле, мов стьожки,
– Для нового товариства
Приберу стежки.

Будуть бурі, будуть зливи:
Вечір списа насталив.
Але все ж на чорних нивах
Зійде колектив.

– Я не знаю, як там буде.
Але бачиться мені:
Степ розправив чорні груди
В трудовій борні.

КОМІСАРСЬКА МАТИ

Син її в столиці
Десь командує.
А вона ж стара вдовиця...
Горенько мое!

Хата облісіла,
Похилилася.
Не співає курка в сінях,
В хліві – порося.

Бараболі – міра,
Соли – пучечка.
На холодному подвір'ї
Дров ані сучка.

Та зате з столиці
Переказують:
З її сином загряниці
Договір кують.

– Хай тобі, як треба,
Вдасться договір...
Тільки ж... пустокою без тебе
Наш убогий двір!

ВЕСНЯНЕ ПОВСТАННЯ

Розбила мури — крижані ґрати
Ясна вода.
Тріпоче співом уся левада
Руда.

Жовтогарячим січе пороги
Колона верб.
На сході сонце з-за хмари строго,
Мов герб.

– Додолу греблі, мости – додолу!
На вольний біг!
І так вже довго мороз в неволі
Стеріг.

Вода потужньо по всій леваді
Буруном пре.
– Під ноги мури – одвічні ґрати!
Вперед!

* * *

Одсвистало стоголосо
Пишне літо свій осінній карнавал
Вбога осінь,
Розпустивши рижу косу,
Наступає вчвал.

То обстрілює дощами,
То багнетами морозу гостро б'є.
То степами
Агітацію нитками
Лагідно снує.

Гей за Жовтнем перемога!
Червоніють на роздолах прапори.
По дорогах,
Ходять військом босоногим
Дужі вихори ...

ОТАВИ КОСЯТЬ

Отави косять. Синій сум.
Прозора даль, мов чисте лезо.
Верба розчісує косу
І сипле пачоси на плесо.

Затупотіли десь ціпи,
Зашаруділи сиві жорна.
Лягли в раздумливі степи,
Мов свіжа радість, – ріллі чорні.

Дзвенить повітря, мов кришталь,
Мов чаша, вщерть налита трунку...
Хто вам сказав, що сум і жаль –
Єдині осени дарунки ?

Ні, осінь – повногруда сить –
Несе з собою й ясну радість.
І марно хочуть погасить
Її – сумні ереміяди.

Хто хоче згаснуть – не кажіть,
Що з вами цілий всесвіт гасне.
Ні, ми ще хочемо горіть –
Весняно – радісно – прекрасно !

* * *

Жита в зеленому розливі
Пахучим літеплом течуть.
– Куди ви, сонячні, куди ви ?
В яку рожеву путь ?

– Устав розхристаний зі сходу,
Пісні гудками на весь світ,
Йому, чорнявому заводу,
Зелений наш привіт!

* * *

Одійшла моя весна зелена,
Опадає кучерявий цвіт.
Скільки літ
Промайнуло тінню повз мене!

Десь позаду – хати, сизі ріллі,
Над рікою – золота верба.
А спереду – хто це так ступа?
Мить – віки, а крок – стомілі!

Весно, весно – світляні узорі,
Бездоріжжя, голубий туман.
Нам тепер співає ураган,
Блискавиця диригує хором.

Хай на чолі біле вже волосся:
Білим цвітом мудрість зацвіта.
Хай весна минула золота –
Жде нас літо і багряна осінь!

* * *

Капнуло з-за хмари
Сонце на жита.
Покотилась полем
Хвиля золота.

Чмихнув усом колос,
Усміхнувсь. Буя.
Ниво златокоса!
Доленько моя!

* * *

Оце мій переліг.
Я йду щодня проз нього двічі,
І в серці наростом мені він, —
Сухий, тонкий, мов жили на руці
В столітнього Захарка Хитряка.
Із балки круто вибіг на горбок,
Спіткнувся на сусідню межу
І шкирить зуби, ніби уж, на неї!
О, як би поминуть його навіки!
Я йду щодня проз нього на завод,
Що на долині над ставком зеленим —
Такий веселий, в кучерях, в гудках.
Отам я серцем зацвітаю,
Гартуюсь думкою. Росту, росту, росту
В могутній міліонний колектив!
Коли ж вертаюся назад увечері,
Мій переліг мене розколює надвоє,
Немов клинок іржавий.
І я не знаю — хто я? —
Чи робітник, чи селянин.
О, як би поминуть його навіки?
Бо ... чи забуду я його в собі?
Чи він мене розколе остаточно?

Трамваї крешуть блискавиці,
Автомобілі груди рвуть...
А біля сонної дзвіниці
Прилип, як мухи, сонний люд.

Ото з далекого Поділля,
З борів чернігівських прийшли
І післяжнивного дозвілля –
Нудьгу побожну принесли.

Нехай там радіоконцерти,
Електро, авіо, авто...
Та зачерствіле житнє серце
Чи сколихнув, чи зрушив хто ?

Велике місто губить межі
І сипле іскорки в степи...
Чи ж скоро з іскорок – пожежі,
Могутні провідні стовпи ?

Чи може б ще раз – буйна буря
Майнула гоном степовим, –
Щоб рознести хрести понурі,
Розвіяти кадильний дим ?

НА РОЗІ

Стою на розі. Синьоокий день
Сумує в улицах. Клопочуться трамваї.
А серце просить простору й пісень
На святі сонячного маю.

Село далеке – мати і сестра!
До вас думки непереможно линуть.
Та чи ж покину, чи ж покину
Отут свою дружину?
– Нерівна гра!

Ловлю на розі тихий подих маю.
Прощай, далекий степовий куток!
Десь на заводі – ранішній гудок.
Клопочуться трамваї.

ПРИВІТ ТОБІ, ЛІТО !

Сьогодні задиміла цвітом
пшениця.
Сліпне далина.
Останнім станула привітом
рожево-росяна весна.

Вже в лузі коси босо ходять
І в'януть пахощі сирі.
А мати вранці нас підводить
На блиск останньої зорі.

– Пора й собі клепати косу!
Сьогодні вранці в тумані
Кінець –
зозуля проголосить
моїй забр'юханій весні!

Привіт тобі, смугляве літо!
Ми ще з тобою молоді,
але пора вже й нам мужніти
для заклопотаних трудів!

НЕМАЄ СЛІВ

Немає слів, а хочеться сказати,
мов білим цвітом процвісти:
– Яка прекрасна ти, о, земле-мати!
Яка прекрасна ти!

Немає слів, а тільки в скрані стука
гаряча кров,
Яке то щастя, біль і мука –
земна любов!

– Люблю тебе, блакитна зоре,
подруго мила! Та чи ж любиш ти?
– Як радісно в пшеничнім морі
вперед, вперед пливати!

Немає слів, а хочу прогриміти,
мов голос травневих дощів:
– Не заважайте нам весніти,
бо блисне гнів!

ЛЮБИСТКОВИЙ ПАХ

Я сонце люблю, —
                  і вітер
мій брат степовий.
Я хочу буюти, ·
                  · кипіти, —
бо ще ж молодий.

Я ниви люблю: —
                  оселі
по пояс в хлібах.
— О, села мої веселі,
любистковий пах!

До вас мої мрії —
                  лелеки
І дум рясні пелюстки.
Нехай ви тепер
                  далеко —
повік ви мені близькі!

Я на брук не впаду,
                  мов камінь,
а полум'ям спалахну:
ачейже новими піснями
ваш сон сколихну!

ДІВЧИНА З КОРОМИСЛОМ

Ти розіпнулась на коромислі,
немов на чорному хресті.
А день на радісному промислі –
збирає бризки золоті.

Відкинув хмар біляві кучері
аж на пругке земне плече
і по дорогах,
поміж кручами
калюжі топче гаряче.

А з ним упарі над долинами
весна мандрує –
й на чолі
дзвенять тонкими намистинами
веселокрилі журавлі...

Дивлюсь на тебе, заворожений:
не на хресті повисла, –
й ти
стріпнула крилами, стривожена,
до бунтівничої мети!

НАЗУСТРІЧ СОНЦЮ

I

Борозна

Сьогодні небо,
мов велетенський дзвоник степовий:
гойдається, гойдається
на гребенях шпилів
і сипле звисока пташині співи,
мов золоту цвітінь,
на волохате поле ...
Як легко вивертає скиби
сонцеполиций плуг!
Як пахне соковитая земля!
Десь за переліском
веселий паротяг степам: –
– Здорові!
– Здоров, здоров! – луною в балці ...
Благословенні будьте,
життя і праця, сонце і весна!

II

Тайна

Квітневий дощик дрібно-дрібно
в шибки: – Добридень!
Вітайте гостя – давно чекаєте ...
Стоїть береза, косу розпустила,
слуха.
Чого це тихо так?
Якась велика тайна

творюється в теплому степу.
Лежить рілля в тонкій сорочці туману,
мов жінка повногруда,
що скоро буде матір'ю.
А з півдня хмари
здивовано підводять брови,
розплющують зіниці.
А завтра небо круглим оком гляне,
бо прийде май, розхилиться, —
і встане степ,
зелену блюзу вдягне
і справить свято животворчого труда.

III

З і й ш о в о в е с

Назустріч сонцю,
ми всі назустріч сонцю,
ми пучечки своєї зелені
назустріч дорогому.
— Прийди, прийди, золотокосе,
ми стали босо на ріллі.
Ми позбираємо ясне проміння —
і будуть мільйони сонць,
і буде кожна росяна вівсина
уламком сонця.

Назустріч сонцю
по небу линуть журавлі,
а борони — по полю.
Бо це ж весна — ласкава мати,
її стрічати ми прийшли.

Веселий квітеньку у брилі
скородить ниви.
Назустріч сонцю,
ми всі назустріч сонцю
дарунки жовтню несемо!

РІК

Весна та осінь –
                                два горби,
а поміж ними балка літня.
Які ви радісні,
                                стеги,
на схилі сеняшного квітня!

Іду за плугом по ріллі.
Легкий туман.
                                Не йду я – плину.
Здається –
                                гайстер на крилі
несе мене в ясну долину.

А на межі марою віз.
Там зерно.
                                Виорю – посію.
Пущу за вітром бруньки сліз –
хай в балці виростуть в надію, –
що, як мину ставок, город
і копи липня в добру пору, –
я зможу також без турбот
зійти на другу, –
                                жовту гору,
зійти до білого шпиля

МІЙ САД

Вже тиждень полонно смеркало ...
Чи не від заходу, бува,
вогнем червоним запалали
в яру глухому дерева ?

Мій сад зайнявся, мов пожежа.
А вітер буйний по стерні,
по бур'янах,
по сірих межах
розносить іскри вогняні.

Сиджу задумливо в затінку –
Збираю давні почуття:
мій сад – неписані сторінки
мого минулого життя.

Звідціль я вперше ненароком
помітив світову красу,
отут від сумнівів глибоких
згубив непрохану сльозу ...

Тепер усе те розкотилось
зів'ялим листям по стерні.
Та в серці смутку не лишилось,
бо навіть радісно мені:

в моїй душі живе надія,
мов в зерні весняні квітки:
ще сад життя зазеленіє,
ще розповість нові казки !

1921.

ВІТЕР

Сьогодні листя вже не капа —
і день, мов свічка, догорів,
і в полі вітру сірі лапи
стрибають по верхах горбів.

Біжать, біжать, —
а вслід тривога
припала чолом до землі:
— Куди полинув босоногий?
Кого розбуркав на ріллі?

Кого шука по підвіконню?
Кому погрожує:
— Уб'ю?
На кого лагодить погоню —
і сурмить в сірому гаю?

Розбіглось листя по роздолу.
/ — Спасайся! Надійшов кінець! — /
Даремно,
перекотиполе,
ти мчиш, мов зляканий гонець.

Хто стане вам на допомогу,
на захист руку підведе?
— З дороги, немічні, з дороги:
осінній велетень іде!

ЩАБЛІ

I

Ми ще прозорі

Учора ніччю грім пройшов буграми.
А рано-вранці —
юний вітерець
біленьку хмарку котить небесами,
немов тоненький папірець.

I сонце сходить юним піонером:
червоний галстук, голубий кашкет ...
— Товариш Весно!
Одчиняй нам двері,
бо ми — до тебе на банкет.

Ми ще прозорі, мов зелене листя,
веселі ми,
мов лісові струмки:
ти з нами в ногу —
радість промениста
і пісні соняшні скалки!

II

Сонце

Впаду на золотий пісок
I спину сонцеві підставлю:
хай міццю
пругкого металю
просякне м'язи до кісток.

Хай злущить колір білих стін
I вдягне в необорну бронзу.

Війна одвічному неврозу
І — геть нудьгу
і жовтий сплін !

Хай туго рухає рука
І пружаться широкі груди:
ми молодо
                        виходим в люди,
хоч наша стежка й не легка.

О, сонце —
                        велетню небес !
Ти гордо стало над землею,
але в свою
                        буденну шлею
ми скоро впряжемо й тебе !

Та не сумуй —
                        це не вщербить
твоеї честі світової,
а тільки славою новою
твій шлях надхмарний позначить, —

бо наша праця —
                        не ярмо,
а похід на недолю темну:
ми творимо
                        новітню землю,
і світ новітній куємо !

III В е ч і р

Лягли сніги, засипали дороги,
загрузло сонце в пелехатій млі.

Широка далечінь така холодна й строга.
Чого шукати – ждати на землі?

Я бачу ціль, хоча й дійти не можу.
Та на порозі сходу в небуття
благословляю юність переможну
і радощі прийдешнього життя!

БІЛА ТИША

I

Упала снігова завіса
І відслонила далечінь:
лежить села далека риса,
мов на папері темна тінь.

Вітрець дими тонкі колише,
ніщо й не хрусне на снігу.
Здається,
стала біла тиша
І слуха Дніпрельстану гул.

А гул росте, немов заграва,
І вже ступає на поріг, –
І скоро безгомінь білява
впаде йому до ніг.

II

Село закуталось в солому
та й спить.

А вечір із-під верб
накупивсь.

В полі голубому
хтось загубив тоненький серп.

Тепер нікому не потрібно
Його холодного жала:
стара зима гаптує дрібно
мережку мрійну до села.

І спить село.

Сліпі віконця.
Степи / до пояса / в снігу ...
Невже чекатимуть,
щоб сонце
збудило весняну снагу ?

А я ж схвильований із міста,
де рвійно день і ніч –
без сну
Могутній пазуху розхристав
і сам собі кує весну.

Кує, не розгинає стану,
схилив напружене чоло.
Скоріше б сонце
Дніпрельстану
Із-під руки його зійшло !

Нехай би заспані віконця
Із-під солом'яних брилів
свінули сяйвом
і без сонця
в п'ятьму засніжених полів !

1928.

ШПОРИШІ

Ви лежите,
мов килим, при дорозі,
рясні та пишні шпориші.
Не раз топтали вас чужі обози
І чоботи чужі.

Не раз душили вас ворожі груди
і рвали пучки рідних вояків ...
Либонь довіку серце не забуде
тих божевільних днів!

Та вщухла буря.
Заросли могили.
І от по вас плазує дивна тінь:
немов павук,
а лапи – ніби крила
і в хомуті – залізний кінь.

Щоранку й вечора по вас пісні росою,
над вами звисла нива молода ...
Благословенні будьте, дні спокою
і творчого труда!

Минуть літа.
Де пил валить – дорога
сошою ляже під п'яту машин.
І ключ стовпів –
огонь в степи розлогі
на плечах понесе над вами, шпориші.

І ви побачите над сизим степом
нові сонця повноколосих днів ...
Тобі, майбутнє, серця мого трепет
І мій зелений спів!

НЕНАВИСТЬ І ЛЮБОВ

*Ненависти моєї сило,
любови глибино.*

П.Тичина

Ненавість і любов,
                        мов дві сестриці,
спокон віків удвійці на землі.
Одна ясна,
                        мов світова зірниця,
а друга чорна,
                        мов глибінь криниці, –
вогонь надій
  і темрява жалів.

Одна шука єднання слово ніжне,
а друга боротьби
  вітрила розгорта, –
але ж хіба їх струмені розбіжні?
Хіба не спільна вабить їх мета?

Мов двоє крил –
  орлине й лебедине –
вони виносять людство в простір дня.
– Хвала тобі,
  любови верховино
й ненависти безодне мовчазна!

НЕ ПЛАЧ ЗА МЕРТВИМИ

Не плач за мертвими.

Сльозами
ясного серця не смути,
щоб не згубило
між гробами
воно дороги до мети.

О, ні!

Нехай глухі могили,
що вкрили нашу довгу путь,
в твоєму серці
кращі сили
зі сну байдужого зведуть.

Такий, либонь,
сама природа
закон поставила собі: —
згадай історію народів
од найдавнішої доби;

заглянь в глибини,
що відкрила
жива наука —
та й збагни: —
чи не на батьківських могилах
буяють молоді сини?

ДНІПРО

Вгорі, мов чарівне вітрило,
снується хмар

далека тінь.

Внизу Дніпро зелені хвилі
нестримно

котить

в далечінь.

Щодень – старий і вічно –

юний,

він рвійно лине крізь піски
і кришить в соняшних бурунах
небесну казку на скалки.

А по степах –

над буйним плесом

невтомного бунтівника –

тече в могутніх переплесках
життя бурхливого

ріка.

Що день –

стара і вічно –

юна,

вона виходить з меж вузьких
і кришить в соняшних бурунах
старі легенди

на скалки !

ПАВЗА

Костюм спортсмена –
замість блюзи,
замість гудка –
сосновий тон.

Думки, мов білі черногузи,
в ясний причалили затон.

Вечірня згадка над палацом,
а вдалині –
пшенична сить ...
Як солодко скінчити працю
і на дозвіллі відпочить!

БУДЕ

*І світ наш буде голубим.
М.Рильський*

І буде день,
мов поклик лебединий,
і зацвітуть,
мов казка золота,
веселкою розхлюпнуті долини
і соняшні міста.

Любов і труд
зведуть безхмарне чоло,
і зійде світ новий
на попелі старім ...
– В ім'я майбутнього –
нехай і ніч і холод,
нехай і буря й грім!

СНІГ

На верховині —
                                вічності до ніг
осяяне лице схиляє білий сніг, —
і ситий мандрівець,
                                нудьгу віддавши горам,
втїшається його незайманим узором.

І на долині, де туман і бруд,
в голодному танку
                                вирує темний люд
і в запалі схвильованого бігу
збиває чорну піну
                                стоптаного снігу.

— Спогляньте, мудрі,
                                й чесно присудіть, —
що є достойніше
                                перед лицем століть:
чи заховати чистим горде чоло,
чи кинути його
                                історії під полоз?

БРАТАМ НА ЗАХІД

І

Крик (3 листа)

Болить душа? —
                                Покинь село,
пiди на чорну сонну гору,
зведи знесилене чоло
в безодню темного простору

І всю жагу свою страшну,
свою нудьгу непереможню
жбурни в розпуці в глибину
холодну,

заспану й ...

порожню.

Та все одно —

чи між людьми,

чи в полі будеш ти ридати: —
в тім царстві мертвої пітьми
одержиш рівні результати.

Хай вб'є твій мозок лютий біль,
хай серце з муки розірветься:
тут нівідкіль,

тут нівідкіль

ніхто до тебе не озветься!

А тільки збуджена луна
холодним реготом заграє:
бо вся невільна сторона
в залізних лещатах конає!

МЕЖІ

Е.Л.К.

1

Ах, я не знаю тебе, синьооку,
не сьогодні, не вчора.

Село.

Завихрили розтерзані роки
І — мов грім на чоло.

А навколо задимлені далі
І не жито —
пожухла трава.

Пам'ятаю, як мати ридала
І — мов сльози слова:

— Ти ж іди.,
Та гляди — не барися.
Не забудь, що без хліба.
Слаба.

А з тобою, сумні, обнялися
ми востаннє — в хлібах.

Ти вернулась, —
Струнка босоніжко,
я ж ступив за дідівську межу.
Ах, ту мить
урочисту і ніжну
Я навік збережу!

Розступились горби, ніби вівці,
І пішов я між них,
мов пастух:
то я вперше тоді подивився
за тісний виднокруг.

Чи повірив би хто,
Чи послухав,
що надовго я кину село,
що підхопить
важка завірюха
І мене на своє крило ?

II

Як тепер згадаю —
ніби чорний сон:
впала дика згряя
в соняшний затон.

Звечора до рання —
вогняні стовпи.
Мов кривава рана,
ятрились степи.
Я пішов наосліп.
Де блудив?
Куди?
затоптала осінь
весняні сліди.

А вернувся ...
в покорі
щулилось село.
З батьківського двору
й попіл розмело.

А за що?
Кому я,
чим я завинив?
Хай нас смерть почує,
А розсудить гнів!

Згадуєш прощання,
північ серед піль? —
Скільки нас в повстання
понесло свій біль!

В полум'ї пожежі
з кров'ю на вустах
ми зламали межі
на своїх хребтах!

III

Розбіглись дні,
мов іскри
розсипались в туман.
Давно далеке місто
за рідне стало нам.

Давно ми без втоми
працюємо щомить.
Хоч ми —
на льодоломі,
та ще нас не зломить!

У нас дідівська впертість
І степовий розбіг:
ми станемо одверто
І смерті на поріг.

IV

Трамвайні рейки на морозі
шипіли, мов ужі.
Ми раптом стрінулись на розі —
чужі.

Я не пізнав тебе, хорошу, *
в рожевій хустці, в жупані,

лиш сині очі,
  мов волошки,
промовили мені.

Я пригадав село
  і вихор,
що вихопив мене з села.
— Невже ж і ти, волошко тиха,
ті ж самі межі перейшла ?

Невже ж і ти згоріла в горі,
спали розпалені
  жалі,
що врешті віковичний корінь
з одчаєм вирвала з землі ?

Так дай же руку.
  Наша стежка
веде нас в будівничий цех,
де молот
молодо й бентежно
вже розпочав концерт.

То він співає пісню ранню —
змагання радісний мотив.
— Вперед на нові грані,
в нові світи !

Нехай позаду в нас пожежі,
могили, сльози, біль і гнів, —
Зате попереду —
  безмежжя
І далечінь віків !

ДОЛОНІ ПЛОЩ

Як повний пульс,
як пальці вогкі,
вібрують вулиці громохкі.
Десь там —
у заводях імли
їх пучки вгрузли в оболоні, —
а тут у площі,
як в долоні
круті суглоби їх вросли ...
Шурхає північ, як циганка,
по хідниках,
по темних ганках
і до брукованих долонь
схиляю наболілу скронь.
Пощо сумує ?

Чи, як мати
своє загублене дитя, —
затерту лінію життя
бажає марно відшукати ?
А чи на розі двох доріг,
підмалювавши вбогі вії,
вона спіткнулась,
як повія,
об цементований поріг ?
Пройшла пора,
коли до ранку
вона п'яніла від пісень
і в сонні вікна
сонний день
не смів заглянуть крізь фіранку;
коли — в годину,

в бурю, в дощ —
вона сміялась від втоми
і мовчазні долоні площ
трясла й терзала до судоми.
Усе пройшло.

Як чорні сни,
їй у тямку часи війни, —
коли змарнілі пальці вулиць
від болю тріскались і гнулись, —
і враз,

підвівшись з глибини,
її, розбещену циганку,
схопили мертво за горлянку!
З тих пір не гук нічних пісень,
а трудовий

тверезий день,
переступивши оболоні,
стряса бруковані долоні.
Неначе сірі пухирі,
вкривають площі

купи грузу, —
й струнких будівель

гранчасті друзи
ростуть в розломах пустирів.
Набряклі пальці чорних вулиць
у творчій хваті тремтять, —
і свіжі лінії життя
в новому напрямку

загнулись.
Хай ночі гнотики чадні
конають
в нападах конвульсій, —
дзвенять в напруженому пульсі
труда —

ясні глибокі дні.

ВУЛИЦІ

У вулиць є свої обличчя,
свої традиції

свій дух:

не дні, не місяці —

сторіччя

в них зупинились на ходу.

Є вулиці —

старі бабусі,

де серед пороху й дрантя

нечутно тліють у задусі

останки давнього життя.

Там криє пліснява архіви,

Іржа мережає дахи, —

там навіть люди особливі —

немов приборкані птахи.

Вони ховаються від сяйва,

їх непокоїть метушня, —

сама їх тінь, здається,

зайва

серед осяяного дня.

Є вулиці —

стрункі красуні

в зелених кучерях садів,

де, мов у затишних лагунах,

далекий гамір занімів.

Там вітер лагідно колише

опівдні сонні дерева,

а ніччю —

синьою тиша

любіві слухає слова.

Там кюмби,

там газони всюди,

на вікнах — цілі квітники.

Здається, що й тамтешні люди
живуть і мислять,

як квітки:

десь там —

напружені заводи,

десь праця скелями трясє, —

вони ж

шукають насолоди

за всяку ціну

й над усе.

Є вулиці —

наліті світлом:

немов розтоплений метал,

життя там вибухло, розквітло

і буйно поняло квартал.

Палають вогняні вітрини,

мигтить схвильоване кіно;

жагучі звуки віоліни

упали

за чиєсь вікно.

Хрипить сирен строката гама

і натовп —

піниться й кипить ...

А над усім отим — рекляма

і пропозиція —

купить.

Тут золото людьми ворушить,

тут не мечем —

відсотком б'ють.

Здається, тут і тіло й душу

гуртом і вроздріб продають.

.....

Розбіглись вулиці урозтіч

і заломились вдалині.

Як! ж то там, на завороті
в п'ятьму розсипались огні?
То заводського передмістя
убогі вулиці.

Віки

жили там люди тільки міццю
і витривалістю руки.
Не їм підносили балькони
ясну відраду:

мов гриби,

вони схилилися за осонню
свої натруджені горби.
Та час минув, — і мусянжові
їх груди випростались:
— Жить!

І вам, квартали стовікові,
їх наступу

не зупинить.

НІЧНИЙ ПОВОРОТ

Ніхто не стріне,
не питає — звідки,
не підведе стривожено очей, —
лиш підозріло визирне сусідка
з-за перекошених дверей.
Уступиш ти до темної кімнати,
де сіре ліжко,
як брудний барліг,
стоїть неприбране
і на підлозі знати
сліди чужих — огидних ніг.
Цвіте герань, —
і в павутинні муха
десь б'ється...

Ти одна, одна.
Ніхто не гляне, не підслуха,
чи ти весела,
чи смутна.
Мов корабель, твоя мансарда
по морю тиші проплива —
і тільки серце,
як петарда,
зболілі груди розрива, —
що десь рясніє сміх веселий,
шумує радість
і тепло,
а ти в запльовану постелю
кладеш запльоване чоло.
Склепила ніч важкі повіки
і в шиби дише гаряче.
Ніхто не схилиться довіку
тобі,
як рідний,
на плече,
не пригадає друзів дальніх,
що десь майнули вітерцем, —
і тільки образи брутальні
тобі палитимуть лице.
Вони повстануть,
як міязми
із чорних шпар,
із вогких плям —
і стиснуть нестерпучі спазми
тебе за горло,
як петля:
для кого молодість горіла,
кому цвіла твоя любов ?

Ти для себе
безсмертний пам'ятник звела!
Стою на спорожнілім горбі, —
і перед мене, як вві сні,
встають жахливі

ночі скорбі
і смерти божевільні дні.
Вони прийшли — новітні гуни —
сліпі в ненависті своїй, —
і закривавились буруни
важких

погромних

веремій.

Мішався крик із білим пір'ям
і бився об землю чолом, —
аж поки темне надвечір'я
не струхло

за чужим селом ...

А вранці під ласкавим небом
руїни тугою текли.
Зелені лицарі!

Для себе
ви чорний пам'ятник звели!
Пощо ваш гнів і ваша злоба
і люті вашої пільма?
То ж вашим

очманілим лобом
трясла затурканість сама!
Стою на спорожнілім горбі, —
і перед мене, як вві сні,
встіють жахливі

ночі скорбі
і смерти божевільні дні.

Гниють скалічені халупи
кривих завулків.

І здаля
їх сіра потерть,
ніби струпи,
на грудях чорного шпиля.
Не стерла їх ні ласка неба,
ні далечінь погожих літ ...
О, людська темряво!
Для тебе
тут вічний пам'ятник стоїть!

ОБЛИЧЧЯ

I

Їх безліч клекотить у сірій гуші
засмаглого міського казана:
одних жене жадоба невсипуща
туди, де сяє золота мана,
а других – голоду нудьга мовчуша
витручує з замуленого дна, –
та всіх життя непереможний вітер
перегортає, мов сторінки літер.

II

Спинись на розі, загостри свій зір
і прочитай ті літери – обличчя:
в них приховався незглибимий вир,
що закипів ще в ті глухі сторіччя,
коли людина – ненажерний звір –
загрузла вперше в темних протиріччях –
і не потухне, поки на землі
гниють і квітнуть злидні й королі.

III

О, білі чола, анемічні губи,
тонка прозорість оксамитних щок –
тендітний вицвіт чистокровних шлюбів,
коріння кволого блідий бросток!
Чи оглядались ви на землю грубу –
на сіру масу репаних грудок,
звідкіль смоктали животворчі соки
і ви, і ваші прадіди високі?

IV

Чи ви питали, чим вона жива –
та маса темна? Що її ворушить?
А чи боліла ваша голова,
що ваш підбор комусь на тім'я душить?
Чого ж ви заволали про права,
як той підбор посміли з місця зрушить –
і світ ваш те відчув, як землетрус,
і розлетівсь, розсипався на груз.

V

Та з вами поруч, лиця тонкошкурі,
встають уста, рожеві без рум'ян:
ви хоч пишались славою культури,
вони ж одверто дбали про гаман, –
зате ж і в час роз'ятреної бурі
вони не впали млосно під паркан,
а, мов вовки, зчепилися зубами
з одвічними своїми ворогами.

VI

То був момент – стелувся цілий світ
од несподівано трудної стрічі –
коли, струснувши віковичний гніт,
звелось пом'яте працею обличчя
і глянуло крізь сльози, кров і піт
могутньому господарю у вічі,
і був той зір холодний, як роса,
та в ньому зріла вогняна гроза.

VII

Летіли дні, мов темноокий вихор,
палало небо й корчилась земля, –
і в тім огні згоріло темне лихо
того, хто зроду по низинах кляк –
і лиш тепер, недобиток великий,
він врешті став на соняшних шпильях, –
а ви, що здавна посідали гору,
розвіялись, мов лист в осінню пору.

VIII

І нині сієтесь, мов дике семено,
і проростаєте, без ґрунту під парканню,
бо вже виходить свіже племено
з п'їтьми назустріч свіжому світанню, –
і, будьте певні, на землі воно
не промайне невдахою останнім:
під сонцем ще одвіку не було,
щоб вибухло подібне джерело.

IX

Хай не в античному стилі нові лица,
хай не тремкі нестримні голоси, —
та скільки в них незношеної міці,
терпкої своєрідної краси!

Це ж їм — життя веселкою іскриться
і ширяться розкреслено часи, —
хоч на початку наймані портфелі
й заступлять їх на соняшній панелі.

X

Ідіть же, йдіть, замурзані в шлаку,
підводьте з диму почорніле чоло.
Доволі спать рудою десь в кутку, —
тепер самі ви — повновладний молот!
Ставайте при державному станку
з відвагою, зачерпнутою з долу, —
і вирізбійте на камені часу
своїї правди вогняну красу.

XI

Ідіть і ви, замучені на межах,
немов на чорних степових хрестах.
Вже ясний день дорогу промерезив,
і налилися золотом жита.
Несіть свій сум, — де міста білі вежі
підводяться, мов радісна мета:
бо ті жита, те золоте колосся
не вам добірним зерном налилося.

XII

Ви вже давно ступили за межу
і розірвали з степом пуповиння,
давно евшан той висох і пожух,
що привертав вас в голубі долини.
І вам я, в а м найкращі бережу
пісні, що від самого серця плинуть:
це ж ви той сік, що ним стара земля
червону кров одвіку оновля.

XIII

Я чую ваші щонайглибші болі,
і ваших сліз мені знайома сіль:
мене так само виполола доля
з повноколосих, кучерявих піль...
Хай коренять мене високочолі
зоїли — за старий селянський стиль: —
чи ж винен я, що ваш смуглявий профіль
заполонив мої нерівні строфи ?

XIV

... Каскад гудків, калейдоскоп облич,
сухого світла електрична злива...
О, велет-місто! Пломеній і клич
з віків нужди — в віки ясні й щасливі,
і хай твій зріст, немов крицевий бич,
змете всі злидні й струпи хоробливі.
Озброюйся праці вільної різцем
і вирізьби землі нове лице !

СТЕПОВІ АКВАРЕЛІ

I

Вечір

В блакиті неба, мов у чистім плесі,
тремтить шуляк, мов чорний

поплавець.

Лягла дорога золотим ефесом
і на бугрі

зламала свій кінець.

Сухий вітряк кудись за обрій кличе,
махаючи подертим рукавом.

Міліє день.

Оглянься, чоловіче:

ласкава ніч чатує над селом.

Ще мить – і встане,

мов смуглява жниця,

вона з серпом блискучим у руці, –

і потечуть блакитні літавиці,

мов чисті сльози по щоці.

Та не сумуй –

то сльози не пекучі:

вона радіє,

що старий шуляк

вже перепілки в полі не замучить –

і що в безмежжя

заломився шлях!

II

Сон

Утік од мене сон зрадливий.

Не спатиму.

Чи не піти

в широкий степ, де спілі ниви
стоять, як руна золоті?
Піду, пірну в зелене жито
і буду слухать тихий спів
пільмою ночі оповитих,
налитих зерном колосків.
Той спів задуманого поля
розвіє думу навісну —
і я забуду

денні болі
і заспокоєний засну.
І хай тоді мені присниться
моя кохана золота —
така ж хороша,
як пшениця,
така ж ласкава,
як жита.

III С и л у е т

Я не питаю, де ти одцвіла,
де пелюстки
очей твоїх зів'яли:
хіба ж не ти — гусятниця мала —
мене в степу водою напувала?
Хіба ж не ти на довгому лану
з чужих рядків виносила ширицю?
Хіба ж не ти перенесла війну,
як змучена сестра —
не тільки жалібниця.
Ти не минула, сповнена
жалю,

ні сплаканих очей, ні журної розмови...
— Люблю тебе, як молодість!
Люблю! —
як символ людської любові!

IV О с і н н і й м о т и в

Я пам'ятаю:
день — і купи
сухого листя на луці.
Як пахне зім'ятий канупір
в твоїй замріяній руці!
Розбіглись вівці по облозі.
А на далекому бугрі
по сіро-аспідній дорозі
ідуть тривожні вихорі.
О, як ми прагнули з під стріхи
пуститись в соняшний забрід —
туди,
де вихорі, як віхи,
лишають невловимий слід.
Минули дні, — і вже позаду
пора німих палахкотінь.
Вже інші манять нас принади
і інша квітне далечінь.
Але сухого листя купи
нам і тепер тривожать сон, —
і пахне зім'ятий канупір,
як бурі дальної озон!

ПАРК

На тихім плесі, на ясній воді
заснули тіні верб.

Над темним парком
липневий південь заломився жарко,
знялись хмарки, мов білі лебеді.
Хисткий комиш не шерхне над водою,
зелена тиша дивиться з кущів.
Ось водограй

навіки занімів,
старі доріжки заросли травою.
Ще не цілком затерлися сліди
життя, що вже зотліло в домовині:
поміж картоплею —

маки тріпочуть сині,
троянда в буряках марніє без води.
Колись тут пальми

за ясні віконця
ховалися від бурі та грози, —
тепер не те:

тепер тут гарбузи
зелені лапи простягли до сонця.

А на горбочку,

де колись цвіла,
немов тюльпан, альтанка ажурова, —
стоїть, як монумент, замислена корова
й настирливих гедзів одгонить од чола.

Що не ступінь — присипані землею
гниють уламки давньої краси.

Та не журись:

розхиляться часи —

новітнім цвітом зацвітуть алеї.
І хай це буде не тендітний цвіт
трав'янистих трав;

хай він пропахне дроком, –
зате його з терпким весняним соком
напоїть щирий хліборобський піт!

ЗЕЛЕНА БРАМА

Позаду стерні спорожнілих нив,
мов фольянт з затертими словами, –
а попереду вогко відчинив
старий дубняк свою зелену браму –
і ніби кличе: "Перейди межу,
заглянь у яр – до свіжої криниці –
і я тобі ласкаво покажу
свої найглибші таємниці..."

НАПЕРЕДОДНІ

Ще лід не скрес, –
але зі споду
вже нароста бурунний гнів
і незабаром вільні води
потужно вийдуть з берегів.
Нехай це буде не сьогодні, –
та серце

пробиває мур:

– О, земле!

Ти напередодні
нових зеленооких бур!

НЕДОРІД

Суха рілля, мов сірий попіл,
і хмари куряви, мов дим ...
– О, земле змучена!

Потопи

твоїм западинам худим!
Хай гримне грім і встане буря
і хляне хвилями гроза,
хай цю покірливість понуру,
немов жалобу, –
розтерза!

Чи може бути щось палкіше,
що без огню сушило б вид, –
як непорушна

тьмяна тиша

німого степу в недорід?

В її руках на порох треться
полинь,

і жухне молочай, –

а колос мертвий ранить серце,
немов роз'ятрений одчай.

Запнулась далечінь югою,

в задусі міниться село

і невимовною нудьгою

сліпі долини зтягло.

Нехай би й грім, нехай і буря,

нехай і полонна гроза, –

бо хто ж покірливість понуру,

немов жалобу, –

розтерза ?!

ПОЕЗІЯ ДОЗВІЛЛЯ

Розсипав жайворон намисто по тарілці;
скубуться горобці на сокоровій гілці;
десь позіхає пес, десь нудиться вівця, —
день, мов джмелиний гуд, простягся без кінця.
Лежиш у вишнику на хutorянській віллі
і — де себе подіть? міркуеш на дозвіллі:
ще не дзвенять серпи, не плачуть пшениці,
але й сіна давно в копицях на луці.
Весь хутір затонув на дно тугої тиші.
Нудьга — що хоч пиши олександрійські вірші!
Або бери вудки й точися на ставок —
ловити карасів чи підглядать дівок...
В таких обставинах чудово розумієш
рибальські настрої і романтичні мрії:
в долині линощів, у ситости садах
текла поезії клясичної вода.
А наша стрижена, простоволоса муза
не роздягається з замузаного блюза, —
тому то й співи наші капають у світ,
немов з трудящого чола гарячий піт.

ЗМІСТ

Поліщук В. "Я бачу ціль, хоча й дійти не можу..."	3
Ті дні	19
Комісарська мати	19
Весняне повстання	20
"Одсвистало стоголосо..."	21
Отави косять	22
"Жита в зеленому розливі..."	22
"Одійшла моя весна зелена..."	23
"Капнуло з-за хмари..."	23
"Оце мій переліг..."	24
"Трамваї крешуть блискавиці..."	25
На розі	26
Привіт тобі, літо!	26
Немає слів	27
Любистковий пах	28
Дівчина з коромислом	29
Назустріч сонцю	30
Рік	32
Я хочу радощів	33
Мій сад	34
Вітер	35
Щаблі	36
Біла тиша	38
Шпориші	40
Ненависть і любов	41
Не плач за мертвими	42
Дніпро	43
Павза	44
Буде	44
Сніг	45
Братам на Захід	45
Межі	46
Долоні площ	51
Вулиці	53
Нічний поворот	55
Містечко	57
Обличчя	59
Степові акварелі	64
Парк	67
Зелена брама	68
Напередодні	68
Недорід	69
Поезія дозвілля	70

ББК 84 Ук.7
Л 38

М $\frac{4702640202-564}{97}$ без оголош.

ISBN 966-564-105-0

Літературно-художнє видання
О.ЛАН. ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

Упорядник Поліщук Володимир Трохимович

Технічний редактор С.П.Левченко
Коректор В.О.Безуглий

Здано до набору 14.04.97. Підписано до друку 18.04.97. Формат 60x84 1/16
Папір друк. № 1. Гарнітура Newton. Офсетн. друк. Умовн.-друк. арк. 4,25.
Умовн. фарбовідб. 4,29. Обл.- вид. арк. 2,35. Тираж 500 примірників.
Вид. № 4. Зам. № 68. Ціна вільна.
Облредвидав "Сіяч". 257000, Черкаси, вул. Ільїна, 226
Друкарня НДІТЕХІМу. 257136, Черкаси, бул. Т.Г.Шевченка, 205.